

ALESSANDRO DANELONI

EGY LEVÉLTÁRI DOKUMENTUM GARÁZDA PÉTERRŐL*

Pietro Cennini¹ firenzei humanista és jegyző ügyiratainak lajstroma – melyet a Firenzei Állami Levéltárban *Notarile Antecosimiano* 5029 jelzet alatt őriznek – a 39r–v oldalakon annak az ügyiratnak a másolatát tartalmazza, melyet ugyanez a jegyző 1469. (firenzei időszámítás szerint 1468.) január 17-én a saját használatára szerkesztett, s amelyben szerződő félként a híres magyar irodalmár, Garázda Péter² szerepel. Ez a dokumentum (melyet már Albinia de la Mare ismert, bár ő csak igen futólagosan említi³) egészen különleges figyelmet és megbecsülést érdemel.

Miután Garázda Itáliába, pontosabban Ferrarába jött tanulni – mint ismeretes – 1465-től kezdve, 1468 és 1469 között valójában Firenzében tartózkodott. Ezzel a jegyzői okirattal a magyar humanista – akit a *prepositus de Posegavar et canonicus ecclesiae Quinqueecclesiensis* titulusokkal neveznek meg – négy ügyintézőt nevezett ki egy évig tartó megbízással, hogy azok hazájában bizonyos hitelek behajtásán fáradozzanak, amelyek

* Köszönetet mondok Pajorin Klára tanárnőnek, aki kivételes hozzáértéssel és előzékenységgel értékes bibliográfiai felvilágosításokat adott nekem néhány ide tartozó magyar munkáról, melyek Itáliában nehezen találhatók meg.

¹ Életrajzi vázlata terjedelmes bibliográfiával: M. PALMA, *Cennini, Pietro* = D. B. I., XXIII, 1979, 572–575. Ezenkívül lásd A. F. VERDE, *Nota su „notai e lo Studio fiorentino della fine del'400” = Il notariato nella civiltà toscana: Atti di un convegno* [maggio 1981], Roma, 1985, 367–389, főképpen 369–371; A. C. DE LA MARE, *New Research on Humanistic Scribes in Florence = Miniatura fiorentina del Rinascimento (1440–1525): Un primo censimento*, a cura di A. GARZELLI, Firenze, 1985, 395–600, mindenekelőtt 445–446, 488.

² Garázdáról lásd E. ÁBEL, *Petrus Garázda, ein ungarischer Humanist des XV. Jahrhunderts*, *Ungarische Revue*, III, 1883, 21–31; C. MARCHESI, *Bartolomeo della Fonte (Bartholomaeus Fontius): Contributo alla storia degli studi classici in Firenze nella seconda metà del Quattrocento*, Catania, 1900, 33–38; J. HUSZTI, *Tendenze platoniche alla corte di Mattia Corvino*, *Giornale critico della filosofia italiana*, I, 1930, 1–37, főképp 26–30; V. KOVÁCS S., *Garázda Péter*, *ItK*, LXI (1957), 48–62; M. D. BIRNBAUM, *An Unknown Latin Poem, probably by Petrus Garázda, Hungarian Humanist*, *Viator*, IV (1973), 303–309; T. KLANICZAY, *La corte di Mattia Corvino e il pensiero academico = Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*, ed. by T. KLANICZAY, J. JANKOVICS, Bp., 1994, 165–174, főképp 169, 171; S. GENTILE, *Marsilio Ficino e l'Ungheria all'epoca di Mattia Corvino = Italia e Ungheria all'epoca dell'Umanesimo corviniano*, a cura di S. GRACIOTTI e C. VASOLI, Firenze, 1994, 89–110, főképp 91–92; UGOLINO VERINO, *Epigrammi*, a cura di F. BAUSI, Messina, 1998, 302–303.

³ A. C. DE LA MARE, *The Handwriting of Italian Humanists*, I, Oxford, 1973, 107, 4. j.

közte és a nemes siroki Tari György (*Georgius Thari de Sirok*)⁴ közt még esedékesek voltak. Ezek közül az ügyintézők közül hárman Magyarországon voltak, *absentes sed tanquam presentes*, és a következő nevekre hallgattak: *dominum Gregorium, licentiatum iuris canonici, canonicum et archidiaconum ecclesiae Strigoniensis*,⁵ Gosztonyi András (*Andream de Gozthon*), aki szintén esztergomi kanonok volt,⁶ valamint Eörsy (Eössi?) Imre (? *Emericum de Evvsi*), aki ugyanannak a humanistának rokona volt,⁷ a negyedik pedig Thelegdi János (*Iohannem litteratum de Thelegd*), aki akkor Firenzében tartózkodott.⁸ Az összes hitelek Tari Györgytől való teljes kifizetésének kieszközlésére vonatkozó meghatározott feladattal a felsorolt ügyintézőket bízták meg, akik arra is lehetőséget kaptak, hogy *calculatores, revisores et rationerios* nevezzenek ki, *qui rationes et computa [...] reveideant et habeant calculare*, és hogy széles körű hatalommal üldözzék az adóst – ha az valamilyen körülmény miatt fizetésekre nem mutatkoznék – bármilyen bíróságnál, főképpen az esztergominál (*maxime apud sedem iudicariam Strigoniensem*). Azoknak a nevei is eléggé fontosak, akiket Garázda tanúi minőségben jelentet meg: honfitársa, Farkas Mihály, aki akkor Firenzében tanult (*domino Michaele Nicolai filio Far-chas de Harinna, Ungaro studente Florentie*) és Giorgio Antonio Vespucci.⁹

Tehát a jogi problémán és az összes ahhoz kapcsolódó sajátos záradékon túl a dokumentum vitathatatlanul fontos tanúbizonyosságot jelent a kultúrtörténet számára, amint ezt már korábban bemutattam.¹⁰ Mindenekelőtt ugyanis megkérdőjelezhetetlen kronológiai adatot szolgáltat arról, hogy mikor tartózkodott kint Itáliában a magyar humanista, aki legalább 1469 januárjától biztosan – de feltételezhető az is, hogy néhány évvel már korábban is – Firenzében volt.

A dokumentumban felfedezhetjük továbbá egy különleges olasz–magyar sodalitas teljes bemutatását. Valójában néhány magyar tudóst és tanulót idéznek benne, akik akkor

⁴ A régi családnak erről a tagjáról lásd J. SIEBMACHER's *Grosses und allgemeines Wappenbuch*, IV, 15. Abt.; *Der Adel von Ungarn*, bearb. von G. von CSERGHEÖ, Nürnberg, 1893, 663–664.

⁵ Róla lásd KOLLÁNYI F., *Esztergomi kanonokok (1100–1900)*, Esztergom, 1900, 102.

⁶ Lásd *uo.*, 115.

⁷ Róla lásd S. KAPRINAI, *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae*, pars II, Vindobonae, 1771, 446; NAGY I., *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, III, Pest, 1858, 49.

⁸ Thelegdi Jánosról lásd GENTILE, *Marsilio Ficino, i. m.*, 92.

⁹ Farkasról lásd CSÁNKI D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, Bp., 1913, 472; *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*, kiad. JAKÓ Zs., Bp., 1990, no. 647, 789, 1331, 1865, 1928, 2537; lásd még a következő, 10. jegyzetet is. – Vespucciról lásd A. DELLA TORRE, *Storia dell'Accademia platonica fiorentina*, Firenze, 1902, 772–774; B. L. ULLMAN, P. A. STADTER, *The Public Library of Renaissance Florence: Niccolò Niccoli, Cosimo de' Medici and the Library of San Marco*, Padova, 1972, 38–43; DE LA MARE, *The Handwriting, i. m.*, 106–138, XXIII–XXV. tábla; F. GALLORI, S. NENCIONI, *I libri greci e latini dello scrittoio e della biblioteca di Giorgio Antonio Vespucci = Libri di vita. Libri di studio. Libri di governo: Savonarola e Giorgio Antonio Vespucci*, *Memorie Domenicane*, n. s., XXVIII (1997), 155–359.

¹⁰ A. DANELONI, *Sui rapporti fra Bartolomeo della Fonte, János Vitéz e Péter Garázda = L'eredità classica in Italia e Ungheria fra tardo Medioevo e primo Rinascimento*, a cura di S. GRACIOTTI, A. DI FRANCESCO, Venezia–Roma, Fondazione Giorgio Cini–Il Calamo, 2001, 293–309 (*Media et Orientalis Europa*, 2).

Toscanában tartózkodtak, és akiről úgy tűnik, hogy jól beilleszkedtek a firenzei környezetbe (mint Farkas Mihály – ő egy oly híres humanistával állt kapcsolatban, mint Bartolomeo Fonzio, aki Garázda Péternek is nagy barátja volt¹¹ – és Thelegdi János), de mindenekelőtt sikerül látnunk Garázda familiáris viszonyát és barátságát a firenzei humanizmus olyan kiváló személyiségeivel, mint Pietro Cennini, akiről már szinte fölösleges is megemlíteni, hogy a már említett Della Fonténak (Fonziónak) legjobb barátja és tudóstársa volt,¹² vagy mint Giorgio Antonio Vespucci, aki a tudós magyarnak barátsága zálogaként Cicero szónoki beszédeinek egy nevezetes kéziratát, a jelenlegi müncheni Lat. 15734-et¹³ adta. A kéziratból tehát teljesebb, világosabb és részletesebb képet kapunk a szoros összekapcsolódásról a firenzei kulturális valóság és a magyarok kolóniája, és ebből pedig különösen Garázda Péter között, akinek egyébként már ismertek a kapcsolatai Lorenzo de' Medicivel, Marsilio Ficinóval és Ugolino Verinóval is.¹⁴

Végeredményben, hála annak a jegyzői aktának, amelyet a továbbiakban teljes átirásban közlök, egy további, eredeti darab adódik hozzá az Itália és Magyarország közötti eszmei és személyi cserék, kapcsolatok összetett, de elbűvölő mozaikjához, abban a korszakban, amelyben a humanista kultúra mindkét országban felismerte a saját vitalitását és fényes ragyogását.

*Archivio di Stato di Firenze, Notarile Antecosimiano, 5029, cc. 39r–v*¹⁵

In Dei nomine amen. Anno Domini MCCCCLX^o octavo, indictione secunda et die decimo septimo mensis ianuarii, secundum consuetudinem Florentinorum,¹⁶ regnante Budaie serenissimo rege Ungariae Mathia. Actum Florentie in populo Omnium Sanctorum, presentibus testibus etc. domino Michaele Nicolai filio Farchas de Harinna, Ungaro studente Florentie, et doctissimo viro Georgio Antonio ser Amerigi filio de Vespucciis, cive Florentino, populi dicti Omnium Sanctorum de Florentia.

¹¹ Fonzio és Farkas kapcsolatairól lásd MARCHESI, *Bartolomeo della Fonte, i. m.*, 30; Bartholomaeus FONTIUS, *Epistolarum libri III*, ed. L. JUHÁSZ, Szeged, 1931, 8; Garázdával való barátságáról lásd *uo.*, 8–10.

¹² Erről lásd Fonzio levélgyűjteményének I. könyvében a 2., 5., 6. és 8. levelet (FONTIUS, *Epistolarum libri III, i. m.*, 3–7) és a *Saxettus XVII.* költeményét (Bartholomaeus FONTIUS, *Carmina*, ed. J. FÖGEL, L. JUHÁSZ, Bp., 1933, 13). Lásd még MARCHESI, *Bartolomeo della Fonte, i. m.*, 20–24, 129–130; S. CAROTI, S. ZAMPONI, *Lo scrittoio di Bartolomeo Fonzio umanista fiorentino*, Milano, 1974, 25, 28; F. BAUSI, *La lirica latina di Bartolomeo della Fonte*, Interpres, X (1990), 37–132, főképp 103–106.

¹³ Azt a kéziratot, amelyet figyelmesen maga Vespucci javított, és csak néhány széljegyzete való Fonzio kezétől, a címleivel egy egyedülálló címer díszíti, mely a Vespuccik címerét egyesíti a Garázda Péterével, vö. DE LA MARE, *The Handwriting, i. m.*, 107, 108 l. 9. j., 138. l. 139. j.; CAROTI–ZAMPONI, *Lo scrittoio, i. m.*, 129; S. RIZZO, *La tradizione manoscritta della 'Pro Cluentio' di Cicerone*, Genova, 1979, 20–21, 61. l. 31–32. j., 67–81, 86, 94–96, 99, 106, 113–114, 116–117, 119; Uő., *Catalogo dei codici della 'Pro Cluentio' ciceroniana*, Genova, 1983, 80–81, 59. j.; K. CSAPODI-GÁRDONYI, *Die Bibliothek des Johannes Vitéz*, Bp., 1984 („Studia Humanitatis”, 6), 97. l. no. 31; DE LA MARE, *New Research, i. m.*, 488.

¹⁴ Erről lásd a 2. jegyzetben idézett munkákat.

¹⁵ 3–5 in marg. *Procuratio domini Petri Ungari ad exigendum*; 8–9 in marg. *Reductum publice*.

¹⁶ *secundum consuetudinem Florentinorum interl.*

Venerabilis vir dominus Petrus, filius olim Stephani Garasdae, Ungarus,¹⁷ prepositus de Posegavar et canonicus ecclesiae Quinqueecclesiensis, suo nomine proprio et pro vice et nomine predictae prepositurae et canonicatus sui et ut prepositus et canonicus supradictus,¹⁸ non revocando etc. et omni modo etc. fecit etc. suos veros et legitimos procuratores etc. venerabilem virum dominum Gregorium, licentiatum iuris canonici, canonicum et archidiaconum ecclesiae Strigoniensis, nec non honorabilem magistrum Andream de Gozthon, eiusdem ecclesiae Strigoniensis canonicum, et egregium virum Emericum de Evvsi, dicti constituentis sororium, licet absentes sed tanquam presentes,¹⁹ ac etiam nobilem Iohannem litteratum de Thelegd, presentem et etiam volentem et acceptantem, omnes Ungaros existentes,²⁰ et quemlibet eorum in solidum et in totum, ita tamen etc. spetialiter et nominatim ad petendum et exigendum etc. particulariter et in solidum, semel et pluries, omnes et singulas quantitates pecuniarum et florenorum auri, res et bona et iura quecumque et omne id totum et quicquid dicto constituenti domino Petro supradictis modis et nominibus quomodolibet debetur et seu debetur, durante hoc mandato, spetialiter et nominatim atque expresse ab egregio viro Georgio Thari de Sirok Ungaro debitore supradicti domini Petri constituentis dictis modis et nominibus et a quibuscunque debitoribus dicti debitoris quousque dicto constituenti vel dictis suis procuratoribus aut alicui eorum dictis modis et nominibus fuerit integraliter solutum et satisfactum et habitum et receptum et de habitis et receptis per dictos procuratores et quemlibet²¹ vel²² aliquem eorum et de quibuscunque obligationibus solum et dumtaxat quantum ad dictum egregium virum Georgium Thari, debitorem dicti constituentis, pertinet finiendum,²³ liberandum et absolvendum et finem et pactum etc. et de ulterius non petendo faciendum etc. et cum pactis et solemnitatibus et cautelis etc. etiam per Acquilianam stipulationem et acceptillationem et prout et sicut dictis procuratoribus et cuilibet ipsorum dictis modis et nominibus²⁴ libere videbitur et placebit; item ad calculandum etc. nominatim et expresse cum dicto egregio viro Georgio Thari de Sirok, debitore predicti venerabilis viri²⁵ domini Petri constituentis dictis modis et nominibus, et propterea, si opus fuerit, ad eligendum et nominandum calculatores, revisores et rationerios, unum vel plures qui rationes et computa inter dictum Georgium et dictum dominum Petrum seu eius procuratores dictis modis et nominibus revideant et habeant calculare, cum auctoritate etc. prout dictis procuratoribus et cuilibet eorum videbitur libere et placebit; item pro predictis et infrascriptis²⁶ omnibus et singulis ad faciendum et fieri faciendum etc. in iudicio et extra et coram quocumque iudice competenti, tam presenti quam futuro, in qualibet curia et quo-

¹⁷ *Ungarus interl.*

¹⁸ *et ut ... supradictus interl.*

¹⁹ *post presentes del. et quemlibet eorum*

²⁰ *omnes Ungaros existentes marg.*

²¹ *et quemlibet interl.*

²² *post vel del. eorum*

²³ *finiendum corr. ex finendum*

²⁴ *dictis modis et nominibus interl.*

²⁵ *venerabilis viri interl.*

²⁶ *et infrascriptis interl.*

libet ipsorum in solidum²⁷ excommunicari et anatematizari dictum egregium virum Georgium Thari de Sirok non solventem et non satisfacientem et si non solveret et non satisfaceret²⁸ intra debita tempora dictis procuratoribus vel alicui ipsorum dictis modis et nominibus aut predicto constituenti dictis modis et nominibus, et in eum sententiam et sententias excommunicationis et anatematizationis ferri et publicari petendum et faciendum; ac etiam, si perseveraverit dictus debitor non solvere et non satisfacere, ad procedendum et procedi petendum et faciendum in iudicio et extra a quocumque iudice competenti, tam presenti quam futuro, contra eum tanquam contra excommunicatum et pro excommunicato publicatum et habitum et seu tanquam contra hereticum et cismaticum et aliter quomodocumque omnibus iuris remediis oportunis et secundum stilum et consuetudinem cuiuslibet curie Ungarice in quam dictus debitor citatus et conventus fuerit a dictis procuratoribus et quolibet eorum dictis modis et nominibus, et maxime apud sedem²⁹ iudiciariam Strigoniensem et in qualibet alia curia, et gravandum et regravandum semel et pluries et secundum stilum et consuetudinem predictam quousque integre solverit et satisfecerit dicto domino Petro constituenti ut supra aut dictis procuratoribus vel alicui ipsorum dictis modis et nominibus, et prout et sicut dictis procuratoribus et cuilibet ipsorum de iure licuerit et libere videbitur et placebit; et generaliter in omnibus et singulis supradicto constituenti supradictis modis et nominibus, causis, litibus etc. coram quocumque iudice, preside, rectore vel officiali cuiuscumque civitatis, terre vel loci et coram quocumque domino locum tenente iudice ordinario vel delegato seu etiam subdelegato ubilibet et coram quocumque iudice competenti, tam presenti quam futuro, et quolibet ipsorum in solidum et in totum; item pro predictis omnibus et singulis etc. ad agendum etc.; item ad substituendum etc. dummodo non possint substituere aliquem vel aliquos, nisi solum et dumtaxat pro tempore et ad tempus quo et ad³⁰ quantum presens mandatum extenditur et non ultra vel aliter quoque modo; et generaliter etc. dans etc. promittens etc. sub hypotheca etc.. Et volens supradictus constituens supradictis modis et nominibus dictos procuratores suos et quemlibet eorum et substituendum ab eis et³¹ quolibet³² vel aliquo eorum et quemlibet ipsorum in solidum relevare ab omni onere satis dandi quod in causa requiritur, solemnii stipulatione promisit mihi Petro notario infra-scripto ut publice persone et ut supra³³ pro iis omnibus et singulis quorum interest vel intererit aut quomodolibet poterit interesse³⁴ stipulans de iudicio sisti et iudicato solvendo in omnibus et per omnes clausulas oportunas sub hypotheca et obligatione predicta. Et voluit supradictus constituens supradictis modis et nominibus hoc presens mandatum durare etc. unum annum integrum a suprascripta die XVII° mensis ianuarii proximum futurum, secundum regales constitutiones gentis suae et non ultra vel aliter, rogans etc..

²⁷ post *solidum* del. *dictum*

²⁸ et *si ... satisfaceret* interl.

²⁹ post *sedem* del. *Strigo*

³⁰ *ad* interl.

³¹ et corr. *ex vel*

³² post *quolibet* del. *eorum*

³³ et *ut supra* interl.

³⁴ post *interesse* del. *verbum lectu difficile (an alt. stip. ?)*